

DİL ARAŞTIRMALARI

Journal of Language Studies

Yıl/Year: 17, Dönem/Period: 2023-İlkbahar/Spring, Sayı/Number: 32

ISSN 1307-7821 | e-ISSN 2757-8003

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Research Article

Rusça ve Türkçe Deyimlerde Renk Adları

Russian and Turkish Idiomatic Expressions Containing Colors

Leyla Babatürk

Dr., Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, Bişkek/Kırgızistan

e-posta leyla.babatürk@manas.edu.kg

orcid 0000-0003-3397-8147

doi 10.54316/dilarastirmalari.1244166

Atıf

Citation

Babatürk, Leyla (2023).
Rusça ve Türkçe Deyimlerde
Renk Adları. *Dil
Araştırmaları*, 32: 203-217.

Başvuru

Submitted

30.01.2023

Revizyon

Revised

10.03.2023

Kabul

Accepted

28.03.2023

Çevrimiçi Yayın

Published Online

30.05.2023

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.

This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

ÖZ

Renkler insanların dünyayı algılama yollarından biridir. Her dilde renkler belirli sözcükler ya da kelime grupları aracılığıyla belirtilir. Ana renk adları bir dilin temel söz varlığına girer ve özgündür. İnsan bilincinde renkler ile ilgili bilgilerin toplamı, mensup olduğu halkın renk algısını belirler. Bu nedenle renkler, her kültürde belirli kavramları simgeler ve sözel olmayan iletişimde önemli yer tutar. Renklerin bu işlevi kültürel boyutları ile ilgilidir. Dilde kullanılan renk adlarının işlevleri ve taşıdıkları anlamlar başka kelimelerle bir araya geldiğinde oluşturulan kelime gruplarında ortaya çıkar. Dolayısıyla renklerin kültürel boyutu ile dilde renk adlarının dilsel boyutunu birbirinden ayırarak incelemekte fayda vardır.

Mevcut makalede birbirinden farklı iki dil ile iki kültürde kullanılan ve renk adı içeren deyimler anlambilimsel açıdan incelenerek benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada betimleme, karşılaştırmalı analiz ve karma analiz yöntemlerinin yanı sıra anlambilimde sözcüklerin derin anlamlarını incelemeye yarayan bileşenler analizi ve dağılım analizi kullanılmıştır. Yapılan araştırma esnasında hem Rusça hem Türkçe deyimlerde daha sık üç ana renk adının (siyah, beyaz, kırmızı) geçtiğini, bazı renk adlarının (gri, turuncu, lacivert) Türkçe deyimlerde hiç kullanılmadığını, muhtemelen alıntılama yoluyla dillere kazandırılan deyimler arasında yapısal ve anlamsal eşdeğerliliğin mevcut olduğunu gösteren sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: renk adları, deyimler, Rusça, Türkiye Türkçesi

ABSTRACT

Color is one of the ways that help us to perceive the world. Therefore, certain words or phrases are necessarily used in each language to denote colors and their shades. Color designations are part of the primary aspect of vocabulary that reflects the national peculiarities of color associations. Thus, colors are symbols that play an essential role in non-

verbal communication. These functional features are related to the cultural aspect of the semantics of colors. However, the linguistic element of using colors in combination with other words leads to a change in the semantics of color. Therefore, it is necessary to be able to distinguish the symbolic meaning of flowers within the cultural aspect from the common usage.

This article also examines the color terms considered part of idioms used in two contrastive languages and cultures. During the study, we tried to identify the similarities and differences in the semantics of the specific colors. We used descriptive, comparative analysis, and statistical data analysis methods to achieve these goals. We investigated the semantics of lexemes and distributional analysis as well. As a result of the study, we could reveal idioms in both Russian and Turkish. The names of the three primary colors (black, white, and red) are the most frequent in Turkish languages. However, the terms of some particular colors, like gray, orange, and blue, are not often used in Turkish idioms. Idioms with similar components and meanings were integrated into these languages by calquing the ready models of the idioms.

Keywords: color terms, idioms, Russian, Turkish

Giriş

İnsanlar, farklı dillerde konuşmalar bile çevreyi, yani gerçek dünyayı benzer şekilde algırlar. Fakat algılananları dillerine farklı dil unsurları kullanarak yansıtır. Dolayısıyla insanların kullandıkları sözcüklerden her biri konuşmacının yüklediği anlamı taşıdığı için kod işlevi üstlenir. Böylece konuşmanın bir araya getirilmiş kelime yığından ibaret olmadığını ve insanlar tarafından bilinçli olarak kodlanmış bilgi alış verişi olduğunu belirtmek gerek. İnsanlar düşüncelerini ifade etmek için ve dinleyici ya da okuyucu tarafından gönderilen iletinin doğru algılanması için farklı kelime kombini oluştururlar. Dolayısıyla kelimelerin leksik anlamlarından öte bir boyuttaki anlama sahip kalıp sözler, atasözleri ve deyimler gibi ifadeler ortaya çıkar. Tek kelime bile birden fazla leksik anlam taşıyabiliyorken, birden fazla kelime bir araya geldiğinde yepyeni anlamların ortaya çıkması doğaldır ve evrensel bir olgudur. Vardar'a göre deyimler ise anlambilimde bir araya gelmiş ve leksik anlamlarından başka yeni bir anlam oluşturan kelime gruplarıdır (Vardar 2002: 74).

Makalenin yazılma amacı, her şeyden önce akraba olmayan ve tipolojik açıdan farklı olan Rusça ile Türkiye Türkçesindeki renk adı içeren deyimlerin karşılaştırılmasına dayalı bilimsel araştırmanın sonuçlarını bilim camiasıyla paylaşmaktır. Anlambilimsel açıdan incelenen deyimlerde renk adlarının içerdikleri anlamlar tespit edildikten sonra benzer ve farklı anlamlar ortaya çıkarılmıştır. Böylece Rusça ve Türkiye Türkçesi konuşanların dünya algısındaki benzerlikler ve farklılıklar saptanmaya çalışılacaktır.

Yöntem

Araştırma için çağdaş Rusça ve Türkiye Türkçesinde kullanılmakta olan ve renk adı içeren deyimlerin derlenmesi için tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma esnasında

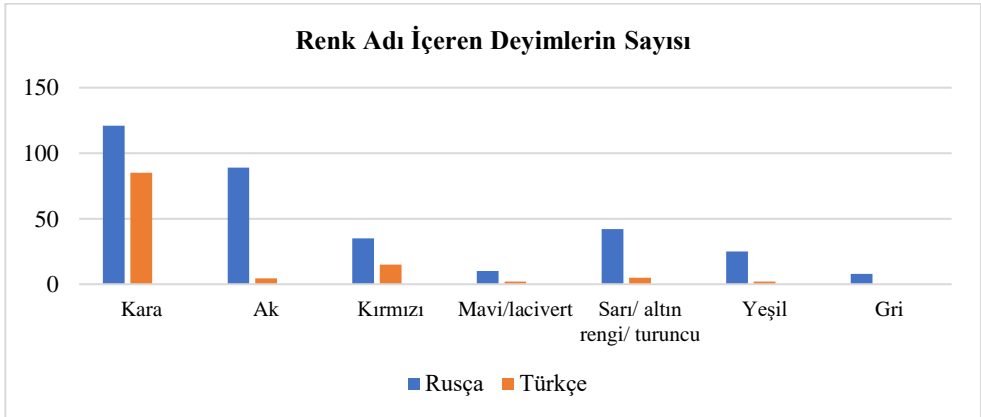
betimleme, karşılaştırmalı analiz ve karma yöntem gibi genel bilimsel yöntemlerin yanı sıra derlenen deyimlerin anlambilimsel açıdan incelenmesinde bileşenler analizi ve dağılım analizi olarak adlandırılan bilimsel araştırma yöntemlerinden de faydalanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Rusça ve Türkiye Türkçesi deyim sözlükleri, örneklemini ise Rusça ve Türkçe deyimlerdeki renk adlarının taşıdıkları benzer ve farklı anlamlar oluşturmuştur. Araştırma Türkçe deyimler sözlüklerinden Ö. Asım Aksoy'un 1988, A. Doğan'ın 1995 ve E. Saraçbaşı'nın 2010 yılında ve Rusça deyimler sözlüklerinden ise V.Teliya'nın 2006'da, A. Fedorov'un 2008'de ve A. Tihonov'un 2004 ila 2007'de yayımlanan deyimler sözlükleri üzerine yapılmıştır. Söz konusu sözlüklerde geçen ve renk adı içeren Türkçe ve Rusça deyimler derlendikten sonra renk adları taşıyan anlamlar bileşenler analizi yardımıyla belirlenmiş ve tasnif edilmiştir. Makalede derlenen deyimlerin hepsine yer verilmemiş, tespit edilen anlamları vermek amacıyla birkaç örnek verilmiştir. Bazı deyimlerin genel anlamlarını tespit etmek için Rusça-Rusça Açıklamalı Sözlüğünün (*Tolkoviy slovar' russkogo yazıka*) elektronik versiyonuna başvurulmuştur (<http://feb-web.ru>).

Bulgular

Yapılan araştırma esnasında hem Rusçada hem Türkiye Türkçesinde çok sayıda renk adının ve renk tonu adının varlığına rağmen deyimlerde belirli ana renk adlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesi ve Rusça deyimlerde en sık üç ana rengin (kara, ak/beyaz, kırmızı/al) kullanıldığını görmek mümkündür. Türkiye Türkçesinde kullanılan deyimlerde ana renk adı sayısı toplam yedi (kara, ak, kırmızı/al/kızıl, yeşil, mavi, sarı, pembe) iken, Rusçadaki deyimlerde kullanılan ana renk adı sayısı ondur (kara, ak, kırmızı/al/kızıl, yeşil, mavi, sarı/altın, pembe, lacivert, gri, turuncu). Tarama yaptığımız kaynaklarda tespit ettiğimiz Türkiye Türkçesinde ve Rusçada renk adı içeren deyimlerin sayı bakımından dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı gibi araştırma evrenini oluşturan deyimler sözlüklerinde Rusça renk adı içeren deyimlerin sayısı Türkçedekinden daha fazladır.

1. Rus ve Türk Kültüründe Renkler

Rusçada kullanılan renk adları birçok dilbilimcinin araştırdığı konulardan biridir. Fakat hâlâ Rusçada, kullanılan dildeki renk sisteminin toplu halde değerlendirilmesi mevcut değildir (Şçitova, Şçitov, Hua Kai, 2018: 81). P. Vasileviç'e göre (1987) eski Rusça yazılı kaynaklarda yaklaşık olarak yirmi civarı renk adı tespit edilmiştir. Çağdaş Rusçada ise temel on iki renk adı kullanılmaktadır: beyaz, siyah, gri, kırmızı, pembe, lacivert, mavi, kırmızı, yeşil, sarı, turuncu, kahverengi ve mor (Vasileviç 1987: 16). Türk kültüründe ise Z. Otyzbay'a göre (2019) Türk kavram sisteminde toplam dokuz renk adı yer almaktadır: beyaz, siyah, mavi, yeşil, kırmızı, sarı, gri, kahverengi ve mor (Otyzbay 2019: 344-362). Rusça konuşma dilinde kullanılan temel renk adlarının neredeyse tamamının deyimlerde kullanıldığı dikkat çekicidir. Çağdaş Türkiye Türkçesinde ise çok sayıda renk adı kullanılırken bazı renk adları deyimlerde tespit edilememiştir. Hatta Türkiye Türkçesindeki deyimlerde ağırlıklı olarak üç rengin (siyah, beyaz, kırmızı) kullanıldığı gözlemlenmiştir (Küçük 2010: 425).

Farklı renk konseptlerini araştıran Rus akademisyen Y. Guz'a göre yukarıda zikredilen on iki rengin Rus kültüründe sembolize ettikleri kavramlar mevcuttur: siyah üzüntü ile kederi, beyaz temizlik ile masumluluğu, gri melankoli ile vazgeçmişliği, kahverengi fakirliği ve kabullenışı, mor çocukluk ile yardıma muhtaçlığı, lacivert sonsuzluk ile manevî hayatı, yeşil gençliği, sarı altını, kırmızı neşe ile sevgiyi, mavi mükemmellik ile huzuru, pembe hayal ile umudu, turuncu ise sıcaklık ile mutluluğu simgeler (Guz 2010: 12-16). Türk kültüründe ise zikredilen renk adlarının sembolize ettikleri kavramlar şunlardır: beyaz rengin temizlik, yaşlılık ile masumiyeti; siyah rengin üzüntü ile kötülüğü; mavi rengin atalar ile yüceliği; yeşil rengin tazeliği ve gençliği; kırmızı rengin değerli olma ile güzelliği; sarı rengin ise güneşi ve hastalığı simgelediği tespit edilmiştir (Otyzbay 2019: 344-357).

2. Dilde Renk Adlarının Kullanımı

Her sembol aslında bir gizem, bir bilmece veya bir şifredir ve insanın soyut kavramları algılamasına yardımcı olur. “Sembol” kavramı, duyu organlarıyla algılanabilen ve sadece akıl ile algılanabilenler arasındaki ilişkidir. Bu nedenle dilde kullanılan her kelimenin aslında bir somut sembol olduğunu ve soyut kavramları yansıttığını söylemek mümkündür. Böylece renk adları (somut sözcükler) da dilde soyut kavramları temsil eder. Ayrıca renk adları, farklı kelime gruplarında yan anlamlar kazanabilmekte ve böylece renk adlarının anlam yelpazesi genişlemektedir. Renklerin kültürde bir sembol olarak kullanılması ise, onların bir şifre olarak kültür mensupları tarafından benzer şekilde algılanması ile benzer çağrışımların ortaya çıkmasına bağlıdır. Dolayısıyla aynı renkler farklı kültürlerde hem aynı hem de farklı anlamları simgeleyebilir. Bu nedenle aynı renklerin farklı kültür mensupları tarafından farklı şekillerde algılanabilmesi ile değişik şekillerde yorumlanabilmesi gayet doğal bir olgudur. Mesela, hem Türk hem

Rus kültüründe “siyah” renk olumsuz anlamlar ile özdeşleştirilirken, “yeşil” renk Türk kültüründe İslam dininin simgesi, Rus kültüründe ise gençliğin simgesi olarak algılanır.

Renklerin sembolize ettikleri kavramlar genellikle kültürel boyut ile ilgilidir. Çünkü renkler bir halkın bilincinde oluşan bir takım ortak çağrışımları simgeler. Şüphesiz renk adlarının temel işlevi, doğadaki renklere ad vermektir. Fakat dilde kullanılan renk adlarının sembolik yönünün bir başka boyutu vardır. Renk adlarının dilsel boyutu, onların başka kelimelerle birlikte kelime grupları oluşturarak yeni anlamlar kazanmaları ile ilgilidir. Mesela, yukarıda zikredildiği gibi yeşil renk Rus kültüründe gençliği simgeler. Fakat “yeşil” renk adı “sıkıntı” kelimesiyle bir araya gelerek (толка зеленая / toska zelyonaya) yeni bir kavramı karşılamak üzere oluşturulmuş bir kelime grubunu temsil eder ve “çok sıkıcı olan veya bıkkın bir iş” anlamını ifade etmek için kullanılır. Aynı şekilde “yeşil” renk adı “teknoloji” kelimesiyle bir araya gelerek “doğa dostu, güvenilir, tehlikesiz” gibi yan anlamlar kazanır. Dolayısıyla renk adlarının kültürel açıdan ve dilsel açıdan ayrı ayrı incelenmesi doğru olacaktır. Mevcut makalede renk adlarının Türkçe ve Rusçadaki dilsel boyutu ve taşıdıkları anlamlar araştırılmıştır.

2.1. Kara/Siyah

Hem Türkiye Türkçesinde hem Rusçada deyimlerde en sık “kara/siyah” renk adı geçmektedir. Belirtmek gerekir ki, Türkiye Türkçesinde renk adı olarak kullanılan “kara” kelimesi genellikle kalıp sözlerde ve atasözlerinde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü çağdaş Türkiye Türkçesinde “kara” kelimesinin kullanımı genellikle mecaz anlamda ya da klişeleşmiş kullanımlarla (kapkara, kara gözlü, kara sevda, kara kedi vs.) sınırlıdır. Dolayısıyla leksik anlamda renk adı olarak genellikle “siyah” kelimesi kullanılmaktadır. Mesela, siyah araba, siyah elbise, siyah/kara kalem vs. Rusçada ise renk adı olarak sadece “çyornıy” (kara/siyah) kelimesi kullanılmaktadır.

Hem Türkiye Türkçesinde hem Rusçada “kara/siyah” renk adı farklı kelimelerle bir araya gelerek yeni soyut kavramları karşılamak üzere deyim grupları oluşturmaktadır. Yapılan araştırma esnasında Rusçada tespit edilen ve “çyornıy” (kara) kelimesiyle oluşturulmuş deyim grubu sayısı 121’dir. Söz konusu renk adı Rus kültüründe olduğu gibi deyimlerde de genellikle olumsuz yan anlamlar taşır. Hatta hiç olumlu anlam taşımadığını da belirtmek gerekir. Araştırma esnasında yapılan dağılım analizi, Rusçada “kara” renk adının farklı kelime gruplarında aşağıda belirtilen anlamları kazandığını göstermiştir: 1) kötü davranış, kötülük, kötü niyet: *чёрная доска* (çyornaya doska / kara tahta) “kötü bir şey yapanların fotoğraflarının asıldığı tahta”, *чёрная сотня* (çyornaya sotnya / kara yüz kişi) “ihtilal öncesi zenginlerden, din adamlarından ve belalı insanlardan oluşan grup”, *чёрное слово* (çernoye slovo / kara kelime) “küfür”; 2) büyü: *чёрная книга* (çyornaya kniga / kara kitap) “büyücülerin kitabı”, *чёрная магия* (çyornaya magiya / kara büyü) “insana zarar vermeye yönelik yapılan büyü”; 3) fakirlik, soysuzluk: *чёрная кость* (çyornaya kost’ / kara kemik) “köylü, fakir”, *чёрный народ* (çyornıy narod / kara halk) “köylü halk”, *чёрная работа* (çyornaya rabota / kara iş) “herkesin yapmayacağı pis iş”; 4) bela, tehlike: *чёрный час* (çyornıy ças / kara saat) “insanın başına kötü şeylerin geleceği vakit”, *чёрный день* (çyornıy den’ / kara gün) “insanın zor durumda kaldığı gün”, *чёрный год* (çyornıy god / kara yıl) “insanın hayatında ya da bir halkın tarihinde kötü ve acılarla dolu geçen yıl”; 5) çok, aşırı: *чёрная неблагодарность* (çyornaya neblagodarnost’ / kara vefasızlık) “nankörlük”; 6) renk:

чёрное золото (çyornoye zoloto / kara altın) “petrol ya da kömür”, *чёрная кошка* (çyornaya koşka / kara kedi) “kara kedi”; 7) olumsuz davranış: *чёрный список* (çyorniy spisok / kara liste) “kara liste”; 8) illegal: *чёрный рынок* (çyorniy rınok / kara piyasa) “illegal işlerin döndüğü piyasa”, *чёрные деньги* (çyornıye den’gi / kara para) “helal olmayan kazanç”.

Türkçe deyimlerde de en sık kullanılan renk adı olarak “kara” kelimesi karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmada Türkiye Türkçesinde “kara” kelimesiyle oluşturulmuş ve kullanılmakta olan deyim grubu sayısı 85’tir. Türkiye Türkçesinde kullanılan deyimlerin dağılım analizi “kara” renk adının Türkçe deyimlerde şu yan anlamları taşıdığını göstermiştir: 1) kötü / kötülük: *gönlü kara, kara alın yazısı, kara haber, kara gün*); 2) olumsuz davranış: *yüz karası*; 3) talihsizlik: *kara alın yazısı*; 4) üzüntü: *kara kara düşünmek*; 5) iftira: *kara çalmak*; 6) çok: *kara cahil*; 7) renk: *kara maşa, kara kedi*; 8) illegal: *karaborsa*; 8) cesaret: *gözü kara*.

Hem Türk kültüründe hem Rus kültüründe “kara” renk adı genellikle olumsuz anlamlar taşımaktadır. Dolayısıyla deyimlerdeki anlamların çoğu ortaktır. Türkiye Türkçesi ve Rusçada deyimlerde kullanılan “kara/siyah” renk adının taşıdığı anlamlar dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

	Anlamlar	Türkiye Türkçesi	Rusça
Olumsuz	Kötü / kötülük	+	+
	Fakirlik		+
	Talihsizlik	+	+
	Bela / tehlike		+
	Olumsuz davranış	+	+
	Üzüntü	+	
	İftira	+	
	İllegal	+	+
Olumlu	Çok	+	+
	Renk	+	+
	Cesaret	+	

Yapılan araştırmada Rusça ve Türkçede kullanılan bazı deyimlerin (kara gün, gönlü kara) hem yapısal hem de anlam açısından benzerliği tespit edilmiştir. Bileşenler analizi deyimlerdeki “kara” kelimesinin benzer anlambirincikler içerdiğini göstermiştir: kötü, acı, bela, parasızlık, fesatlık, kötü niyet vs. Yakın geçmişte kullanıma giren Rusça ile Türkçe deyimler arasındaki benzerlik, söz konusu dillerde deyimlerin üçüncü bir dildeki modele göre yapıldığını göstermektedir. Bu tür deyimler (karaborsa, kara liste vs.) muhtemelen yabancı bir dilden kelime kelimesine çevrilerek alıntılanmıştır. Çünkü Rusça ile Türkçe deyimlerin yapısında benzer kelime kombinasyonunun sayısı oldukça azdır. Bu durum Rusların ve Türklerin algıladıklarını farklı şekillerde dile yansıttığının bir göstergesidir. Fakat buna rağmen iki dilde de “kara” kelimesinin birçok benzer olumsuz anlam yansıttığını da belirtmek gerekir. Bu da “kara” renginin insanoğlunun dünyayı algılayışındaki evrenselliğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.2. Ak/Beyaz

Hem Türkiye Türkçesinde hem Rusçada “kara” renk adından sonra deyimlerde en sık karşımıza çıkan “ak” renk adıdır. Üstelik iki dilde de söz konusu renk genellikle olumlu anlamları karşılamak üzere kullanılmaktadır. Rus kültüründe “beyaz” renk temizlik, kutsallık, yenilik ile özdeşleştirilir. Türk kültüründe de benzer durum gözlemlenmektedir. Fakat yapılan araştırmada deyimlerde ak/beyaz renk adının dilsel boyutunun iki dilde oldukça farklı olduğu gözlemlenmiştir.

Rusçada “ak” renk adı deyimlerde en sık kullanılan ikinci renk adıdır. Yapılan araştırmada Rusçada “belıy” (ak/beyaz) kelimesiyle oluşturulmuş ve kullanılmakta olan deyimlerin sayısı 89’dur. Rusça deyimlerde söz konusu renk adı şu anlamları taşımaktadır: 1) asillik, soyluluk: *белая кость* (belaya kost’ / beyaz kemik) “soylu kişi / asilzade”, 2) renk: *белый билет* (belıy bilet / ak bilet) “askerlikten muaf olma evrak”, *белое золото* (beloye zoloto / beyaz altın) pamuk, *белое пятно* (beloye pyatno / beyaz leke) “bir alanda boşluk / araştırılmamış konu”, *белый лебедь* (belıy lebed’ / ak kuğu) “100 ruble değerinde kâğıt para”, 3) legal: *белые деньги* (belıye den’gi / beyaz para) “legal kazanç”, *белая зарплата* (belaya zarplata / beyaz maaş) “resmi maaş”, 4) olumlu davranış: *белая магия* (belaya magiya / beyaz büyü) “insanın iyiliği için yapılan büyü”. Ak renk adının Rusçada sadece bir deyimde olumsuz anlam taşıdığı tespit edilmiştir: *белая ворона* (belaya vorona / ak karga). Bu deyimle istenmeyen, kınanan bir farklılık dile getirilir. Kargalar daima siyah olduğu için beyaz olan karga diğerleri gibi değildir ve diğerlerinin yanında farklı görünüp dikkat çeker anlamı çıkmaktadır. Genellikle yapılan davranışı kınamak üzere kullanılan bir deyimdir.

“Ak” renk adı içeren birçok Rusça deyim zaman içerisinde anlam değişikliğine uğradığını belirtmek gerekir. Mesela, Rusçada kullanılan *белая кость* (belaya kost’ / beyaz kemik) “soylu insan” deyiminin anlamı değişmiş ve günümüzde alay etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Benzer bir anlam kötüleşmesi *белые руки* (belıye ruki / beyaz eller) (tembel insan) deyiminde de görülmektedir. Çünkü eskiden beyaz ten Rus kültüründe güzellik göstergesi idi (Antonyakova 2021: 28). Günümüzde ise ellerini kirletmek istemeyen, her işi yapmayan kişi anlamı kazanmıştır.

Rusça deyimlerde “ak” renk adının genellikle renk anlamı karşıladığı ve söz konusu deyimlerin bir somutlaştırmaya dayanarak bilişsel şekilde oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Mesela, *шито белыми нитками* (şıto belımi nitkami / beyaz ipe dikilmiş) “aşıkâr ve gizlenemeyen bir şey” anlamında kullanılan deyimde koyu renk kumaşın beyaz ip ile dikilmesinin görsel temelinde oluşturulmuştur. Bir çalışmada *сказка про белого бычка* (skazka pro belogo bıçka / beyaz buzağı ile ilgili masal) deyimindeki “beyaz” renk adının yalan anlamını karşıladığı belirtilmiştir (Yarmatova 2022: 510). Fakat söz konusu deyim genel anlamı “yalan” ve anlatılanların yalan olduğunun göstergesi “skazka” (masal) kelimesidir. Çünkü Rusçada benzer anlamda başka deyimler *рассказывать сказки* (rasskazivat’ skazki / uydurmak, yalan söylemek) de sıkça kullanılır.

Türkiye Türkçesinde “kara/siyah” renk adında gözlemlenen ikilem “ak/beyaz” renk adı için de geçerlidir. Alışılmış ve mecaz anlamlı kullanımların dışında “ak” kelimesi günlük hayatta renk adı belirtme işlevini “beyaz” kelimesine devretmiştir. Çağdaş Türkiye Türkçesinde kullanılan deyimlerde ise “ak” renk adının yanı sıra “beyaz” renk adının

kullanılmaya başlanması ayrıca dikkat çekicidir. Yapılan araştırmada “ak/beyaz” renk adının deyimlerde şu anlamları yansıttığı tespit edilmiştir: 1) olumlu davranış: yüzü ak, alnı ak); 2) temiz: ak pak, ak süt gibi); 3) renk: ak düşmek, ak kıl, aksakal, beyaz çekmek, beyaz bayrak, beyaz sayfa, beyaz kitap vs.

Hem Türk hem Rus kültüründe “ak/beyaz” renk adı genellikle olumlu anlamlar taşımaya rağmen yansıttığı anlamlar arasında büyük ölçüde ortaklık gözlemlenmemektedir. Türkiye Türkçesi ve Rusçada deyimlerde kullanılan “ak/beyaz” renk adının taşıdığı anlamlar dağılımı aşağıdaki tabloda yansıtılmıştır:

	Anlamlar	Türkiye Türkçesi	Rusça
Olumlu	Olumlu davranış	+	
	Temiz	+	
	Renk	+	+
	Legal		+
	Soyluluk		+
Olumsuz	Farklılık		+

“Ak/beyaz” renk adının Rusça ve Türkçe deyimlerdeki sadece “renk” anlamının iki dil için ortak anlam olduğu dikkat çekmektedir. Fakat belirtmek gerekir ki, hem Türkçe hem Rusça deyimlerde “ak” ve “beyaz” sözcükleri bu anlamda birçok kelime ile birlikte kullanılarak deyimleşmiş kelime grubu oluşturmasına rağmen benzer kelime kombinasyonlarının (*beyaz bayrak, beyaz kitap*) sayısı çok azdır.

2.3. Al/Kırmızı/ Kızıl

Eski dönemlerde “kırmızı” renk Rus kültüründe refah ile ihtişamın simgesiydi. 20. yüzyılın başına kadar gelinler düğünlerde kırmızı renkli ulusal kıyafet giyerlerdi. Çünkü kırmızı elbise mutlu bir evliliği simgeliyordu. Hatta insanların bayramlarda giydikleri giysilerde mutlaka kırmızı bir şey bulunurdu (Denisova 2015: 130). Günümüzdeki Rus halkı için kırmızı renk enerji, güç, cesaret ve savaş ruhunu simgelemektedir. Genç nesil için ise söz konusu renk gücün, tutkunun, hızın ve oyunun simgesidir (Bazıma 2005: 103).

Kırmızı renk ulusal Rus kültüründe beyaz rengin zıddı olarak algılanır. Eski Rusçada “красить/krasit” (boyamak) fiili “beyaz olmayan, koyu renkte” anlamlarında kullanılırdı. Rus kültüründe kırmızı rengin sembolize ettiği anlamları şu şekilde özetleyebiliriz: 1) yaşam, mutluluk, güneş, verimlilik, aşk, sağlık, güç, duygu; 2) öbür dünya, cehennem karakterleri, dikkat çekme, tehlike, düşmanlık, savaş ve saldırganlıktır (Korsakov 2009: 120).

Rusçada deyimlerde söz konusu renk genellikle “красный/krasnyı” (kırmızı) kelimesi ile ifade edilir ve genellikle renk anlamı taşır. Yapılan araştırmada “kırmızı” renk adının Rusça deyimlerde taşıdığı anlamlar şunlardır: 1) üstünlük: *красная цена* (krasnaya tsena / kırmızı fiyat) en iyi fiyat 2) güzellik: *красная девушка* (krasnaya devuşka / kırmızı kız) utangaç kimse; 3) renk: *красный диплом* (krasnyı diplom / kırmızı lisans diploması), *красный аттестат* (krasnyı attestat / kırmızı lise diploması) başarı notu en yüksek alan öğrencilere verilen, *красная доска* (krasnaya doska / kırmızı levha) kırmızı renginde pano, *красный как рак* (krasnyı kak rak / istakoz gibi kırmızı olmak)

ya utancından ya da kızgınlıktan kırmızı olmak, *красная строка* (krasnaya stroka / kırmızı mısra) paragraf başı vs.; 4) tehlike: *красный свет* (krasnıy svet / kırmızı ışık) kırmızı trafik ışığı, *красный петух* (krasnıy petuh / kırmızı horoz) deyimini ise yangın anlamında kullanılır.

Araştırmada kırmızı renk adının Rusça deyimlerde genellikle olumlu anlam taşıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca “kırmızı” renk adının “renk” anlamı taşıdığı deyimlerde genellikle Rus kültüründe belirli kültürel anlamları simgeleyen somut kırmızı renkteki bir varlıktan bahsedilmesi söz konusudur. Dolayısıyla “kırmızı” renk adının kültürel boyutu ile dilsel boyutunu karıştırmak mümkündür. Mesela, “красная доска” (kırmızı tahta) deyiminde kırmızı renkte olan somut bir panodan bahsedilmektedir. Söz konusu panoya başarı elde etmiş kimselerin fotoğrafları asılır. “Красный диплом” (kırmızı diploma) deyiminde de benzer durum söz konusudur. Üstün başarı simgeleyen diploma kırmızı rengindedir. Resmî tatil günü anlamı taşıyan “красный день календаря” (kırmızı takvim günü) deyiminde de somut nesne olan takvimde tatil günlerinin kırmızı olarak belirtildiğine göndermedir. Paragraf başı anlamında kullanılan “красная строка” (kırmızı mısra) deyiminde de aynı durum gözlemlenmektedir. Eski Rusça yazılı kaynaklarda paragrafın başı kırmızı renkli mürekkep ile yazılırdı (<http://culture.ru>). Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan canlı türlerinin kayda geçtiği kitap anlamı taşıyan “красная книга” (kırmızı kitap) deyiminde de somut kitabın kırmızı renkte olması söz konusudur. Tehlike anlamı ise Rus kültüründeki kırmızı rengin ta kendisidir.

Türkiye Türkçesinde yeni bir kavramı karşılamak için genellikle belirtisiz isim tamlamalarının kullanıldığını görmek mümkündür. Üstelik bu yapılarda ya tamlayan ya da tamlanan mutlaka somut bir nesne, başka bir deyişle insanın bilincinde somut bir çağrışım oluşturabilen bir kelimedir. Türkiye Türkçesinde kırmızı renk farklı sözcüklerle ifade edilir. Mesela, günümüz Türkiye Türkçesinde “kan kırmızısı” ya da “kan renginde” kullanımlarını görmek mümkündür. Böyle kullanımlarda insanın bilincinde oluşan görseller son derece önemlidir. Çünkü insanların dünya algısında, bilinçlerinde oluşan çağrışımlar en önemli unsurlardır. Kanın kırmızı renk somutlaştırılmış hali olması ise evrensel bir olgudur. Dolayısıyla Rusçada da benzer yapıları (цвета крови / tsveta krovi (kan renginde), алая кровь / alaya krov’ (al kan) vs. görmek mümkündür.

Türkiye Türkçesinde kullanılan deyimlerde kırmızı rengi belirtmek için “kırmızı”, “kızıl” ve “al” sözcükleri kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi ve Rusçada deyimlerde kullanılan “al / kırmızı” renk adının taşıdığı anlamlar dağılımı aşağıdaki tabloda yansıtılmıştır:

	Anlamlar	Türkiye Türkçesi	Rusça
Olumlu	Güzellik		+
	Üstünlük		+
	Renk	+	+
Olumsuz	Tehlike		+

2.4. Altın Rengi

Yukarıda belirtilen üç ana renk hem Türkiye Türkçesi hem Rusça deyimlerde en sık kullanılan renk adlarıdır. Diğer renk adlarının geçtiği deyim sayısı çok değildir. Fakat

Rusçada “altın rengi” 30 deyimde karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmada altın rengi Rusça deyimlerde şu anlamları taşımaktadır: 1) zenginlik: *золотой дождь* (zolotoy dojd’ / altın yağmur) beklenmedik yüklü miktarda para ya da miras, *золотая лихорадка* (zolotaya lihoradka / zengin olma arzusu), 2) üstünlük: *золотая медаль* (zolotaya medal / altın madalya) SSCB döneminde eğitimlerini üstün başarıyla bitiren öğrencilere altın madalya verilirdi, *золотой век* (zolotoy vek / altın çağ); 3) iyilik: *золотой человек* (zolotoy çelovek / altın insan) insanî değerleri yüksek birisi, *золотое сердце* (zolotoye serdtse / altın kalp) 4) marifet, beceri: *золотые руки* (zolotoye ruki / altın eller); 5) istenilen davranış: *золотой ребёнок* (zolotoy reb’onok / altın çocuk) velilerin bütün istedikleri davranışları sergileyen çocuk) vs.

Rusça deyimlerdeki altın renginin hiç olumsuz anlam taşımadığı tespit edilmiştir. Sadece zolotaya lihoradka deyiminin “kınama” anlambiricliği içerdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye Türkçesinde bu renk adına birkaç deyim (altın çağ, altın kalp) dışında rastlanmamıştır. Muhtemelen söz konusu deyim benzerliği yabancı bir dilden kelime kelimesine çevrilerek alıntılanmasıyla açıklanabilir.

2.5. Mavi/Lacivert

Türkiye Türkçesinde bu rengin koyuluğu farklı kelimelerle ifade edilmektedir. Dolayısıyla ton yoğunluğuna göre çok sayıda adlandırma mevcuttur. Rusçada ise “goluboy” (mavi) ve “siniy” (lacivert) iki temel renk adı kullanılır. Rus kültüründe lacivert ve mavi renkler önemli rol oynamasına rağmen deyimlerin içinde pek kullanılmamaktadır. Çünkü söz konusu renk adlarını içeren deyim sayısı oldukça azdır ve hepsi olumlu anlam taşımaktadır.

Tespit edilen Rusça deyimlerde mavi renk adı *голубая мечта* (golubaya meçta / mavi hayal) deyiminde ulaşılmazlık ile imkânsızlığı sembolize ederken, *голубая кровь* (golubaya krov’ / mavi kan) deyiminde ise soyluluğun göstergesidir. Lacivert renk adı ise Rusçada *синяя птица* (sinyaya ptitsa / lacivert kuş) ve *синий чулок* (siniy çulok / lacivert uzun çorap) deyimlerinde karşımıza çıkmaktadır. İlkinde talih ile mutluluğu simgeliyorken, ikinci deyimde bir kadının erkeksi olmasını ya da asosyal olmasını simgelemektedir. SSCB döneminde 5 ruble değerinde kâğıt para lacivert renginde olduğu için *синяя бумажка* (sinyaya bumajka / lacivert kâğıt) deyimini kullanılıyordu. Benzer somutlaştırma durumu *синий мундир* (siniy mundir / lacivert üniforma) deyiminde de söz konusudur. Deyimlerde görüldüğü gibi söz konusu renk adlarının genellikle renk anlamı taşıdığı aşikârdır. Çünkü deyimlerdeki ikinci kelimeler genellikle somut bir nesneyi (kâğıt, kuş, üniforma, çorap) bildirmektedir. “Mavi hayal” deyiminin insanın hayal kurarken genellikle gökyüzüne bakmasıyla bağdaştırılabilir. Mavi kan deyiminde ise söz konusu renk adının beyaz ten altında görünen damarlara gönderme yapıldığı muhakkaktır. Deyimin etimolojisi 7. yüzyıla dayanmaktadır ve Fransa’da insanların görünen damarları ile beyaz tenli olmalarını soyluluk göstergesi olarak öne sürülmektedir (<http://culture.ru>). Günümüzde ise bu deyim insanın yersiz davranışlarını kınamak amacıyla kullanılır.

Türkiye Türkçesi deyimlerde mavi ve lacivert renk adları pek kullanılmamaktadır. Tespit edilen deyimlerde renk anlamı taşımakta ve somut bir nesneye gönderme yapmaktadır. Mesela, “mavi boncuk dağıtmak” deyiminin farklı anlamının olmasına

rağmen deyim içindeki “mavi boncuk” kelime grubu Türk kültüründe özel bir anlama sahip somut bir nesneyi temsil etmektedir. Benzer bir durum “mavi kâğıt almak / vermek” (argo. işine son vermek) deyiminde de gözlemlenmektedir.

2.6. Yeşil

Rus kültüründe yeşil renk gençliği simgelerken deyimlerde ise farklı anlamlar taşıyabildiği tespit edilmiştir. Mesela *зелёная голова* (zelyonaya golova / yeşil baş) deyiminde gençliği ve toyluğu belirtirken, *зелёная бумажка* (zelyonaya bumajka / yeşil kâğıt) 3 ruble değerinde kâğıt para anlamında kullanılıyordu. Günümüzde ise sadece “zelyonıye” renk adı “dolarlar” anlamında kullanılmaktadır. Yukarıda zikredilen “yeşil baş” deyimini dışında renk adı aracılığıyla somut bir nesneye gönderme yapıldığı aşikârdır. Benzer bir durum (zelyonoye zoloto / yeşil altın) “orman” anlamını belirtmek için kullanılan deyimde ormanın yeşil renkte olması gözden kaçmamaktadır. İlginç bir durum ise “yeşil” renk adının Rusça deyimlerde alkollü belirtmek için kullanılmasıdır. Mesela, *зеленое вино* (zelyonoe vino / yeşil şarap) deyimini “votka” anlamı taşır, *зелёный змий* (zelyonıy zmiy / yeşil yılan) “alkol, sarhoşluk” anlamında kullanılır.

Bazı Rusça ve Türkçe deyimler arasında hem yapısal hem anlamsal eşdeğerlilik gözlemlenmektedir. Mesela, “yeşil ışık yakmak”, “yeşil teknoloji” vs. Bu durum deyimlerdeki renk adının simgelediği kavramların evrensel olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle insanların bilincinde “yeşil ışık” trafik lambası çağrışımı yapar, “yeşil teknoloji” deyimindeki renk adı ise doğa çağrışımı yapmaktadır. Ayrıca bu tür deyimlerin yakın geçmişte kullanıma girmesi, yabancı bir deyim modelinin benimsenmesi de bir ihtimaldir.

2.7. Sarı/Turuncu

Rus kültüründe sarı renk altın ile özdeşleştirilirken, dilde farklı yan anlamlar kazanır. Rusçada sarı renk adı içeren deyimlerin sayısı azdır ve yer aldığı bütün deyimlerin olumsuz anlam taşıdığını belirtmek gerekir. Mesela, *жёлтая пресса* (jeltaya pressa / sarı basın) deyiminde sansasyon, güvenilmezlik ve satılmışlığı simgeler ve diğer renk adı içeren deyimler gibi bir somutlaştırma neticesidir. Çünkü “sarı basın” deyimini ikinci kalite gazete kâğıdı kullanılan magazin haberlerinin basıldığı yayın anlamındadır. Aynı durum *жёлтый билет* (jeltıy bilet / sarı bilet) deyiminde de söz konusudur. Deyimin anlamı, yasal olarak fuhuş yapmaya hak veren sarı renginde bir belgedir. Rusçada tımarhane anlamında *жёлтый дом* (jeltıy dom / sarı ev) deyimini kullanılır. Sebebi ise yine insanların bilincindeki tımarhane ile ilgili somut çağrışımlardır. Çünkü eskiden tımarhanelerde duvarlar sarı renge boyanırdı (<http://kartaslov.ru>). Çağdaş Rusçada bazı deyimler unutulmak üzereyken (sarı bilet, sarı kâğıt / 1 ruble), bazılarının anlam değişikliğine uğradığını görmek mümkündür. Mesela, “sarı basın” deyimini somutlaştırmanın yanı sıra “güvenilmez, sahte” gibi ek anlamlar kazanmıştır.

Türkiye Türkçesinde sarı renk adı içeren deyimlerin sayısı da çok değildir. Yapılan araştırmada beş adet tespit edilmiştir. Deyimlerdeki sarı renk adının yan anlam taşımadığını ve insanların bilincinde sarı renkli somut bir nesne ile özdeşleştirildiğini söylemek mümkündür. Mesela, sarı kız (altın para), sarı lira (cumhuriyet altını), sarı çizmeli Mehmet Ağa.

Konuşma dilinde kullanılan “sarı çıyan” ve “sarı sıcak” (bunaltıcı sıcak) deyimlerinin insanların bilincinde oluşturduğu çağrışımlar yine sarı renkli olan bir şeyle ilgilidir. İlki, sarı ayakları olduğu için adlandırılmada söz konusu rengin kullanıldığı bir böcek adıdır. Böceğin görünüşünü ve özelliğini bilmeyen insanların bilincinde deyim ile böceğin özdeşleştirilmesi imkânsızdır. Dolayısıyla insanların akıllarına deyim duyunca genellikle sinsilik ve hainlik gelir, ama genellikle sarışın olan birisinden bahsederken kullanırlar. Sarı sıcak deyiminin taşıdığı derin anlamı ortaya çıkarmak için deyim halk etimolojisine başvurmak gerekir.

Turuncu renk adını içeren deyimler Türkiye Türkçesinde tespit edilememişken, Rusçada yakın geçmişte kullanılmaya başlayan iki deyim tespit edilmiştir: *оранжевый галстук* (oranjevıy galstuk / turuncu kravat) ve *оранжевая революция* (oranjevaya revolyutsiya / turuncu devrim). İkisinde de renk adlarının somutlaştırma özelliği ön plandadır. İlkinde söz konusu renk adı “sıra dışı, farklı, alışılmamış” gibi anlamlar taşıyorken, ikincisinde ise 22 Kasım 2004’te Ukrayna’da ortaya çıkan ihtilalde devrimcilerin turuncu renkli bayraklarını simgeler (<https://fishki.net>).

2.8. Gri

Rusça deyimler arasında gri renk adı içeren deyimler de tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesinde benzer deyimlere rastlanmamıştır. Rusça deyimlerdeki gri renk adının iki temel anlam taşıdığını söylemek mümkündür: 1) renk: *серая мышь* (seraya mış’ / gri fare) korkak insan, *серое вещество мозга* (seroye veşçestvo mozga / beynin gri maddesi) beyin dokusu, *серая бумага* (seraya bumaga / gri kâğıt) ikinci kalite kâğıt, sarı kâğıt; 2) sıradan, üzgün: *серый человек* (serıy çelovek / gri insan) kimsenin gözüne batmayan, kendi halinde kimse, *серый город* (serıy gorod / gri şehir) sıradan bir şehir, *серая жизнь* (seraya jızn’ / gri hayat) eğlenceyle dolu olmayan bir hayat tarzı.

Sonuç

Ana renk adları bir dilin temel söz varlığına girdiği için Türkiye Türkçesi ile Rusça arasında renk adları bakımından ortaklık söz konusu değildir. Fakat yapılan araştırmada sadece bir renk adının hem Rusçada hem Türkiye Türkçesinde kullanıldığı tespit edilmiştir. “Al” renk adına Rusçaya Türkçeden girmesine rağmen deyimlerde rastlanmamıştır. Çünkü alıntılanan kelimelerle deyimlerin oluşturulması için alıntı kelimenin uzun zaman girdiği dilde kullanılması ve kültür mensupları tarafından doğru algılanması gerekir. Mesela, Türkiye Türkçesinde “siyah” kelimesiyle kurulan deyimler (siyah nokta) yakın geçmişte kullanıma girmiştir.

Ana renklerin adlarının iki dilde mutlaka eşdeğerleri mevcuttur. Fakat kültür farkından dolayı bazı renkler Rus ve Türk kültüründe değişik kavramları simgeleyebilmektedirler. Mesela, yeşil renk Rus kültüründe gençlik ile Türk kültüründe ise daha çok İslam dini ile özdeşleştirilmektedir. Buna rağmen ana renklerin simgelediği kavramlar arasında benzerlik oranı da az değildir. Renk adlarının karşılaştırılan dillerdeki dilsel boyutu ise kültürel boyutundan oldukça farklıdır. Rusça ve Türkiye Türkçesinde renk adlarının yeni bir soyut kavram karşılamak üzere oluşturdukları benzer deyim modeli oldukça azdır.

Bu durum Rusların ve Türklerin dünyayı algılayışı ile algılananların farklı sözcükler kullanılarak dile yansması şekliyle açıklanabilir.

Rusçada Türkiye Türkçesine göre daha fazla renk adı içeren deyim kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Rusça deyimlerde daha çok ana renk adı geçtiğini de belirtmek gerekir. Fakat hem Rusça hem Türkiye Türkçesinde en çok üç ana renk adı geçmektedir: kara, ak ve kırmızı. Bunun yanı sıra sadece Rusça deyimlerde altın rengi ve gri renk adının kullanıldığı ve söz konusu renk adlarının değişik anlamlar taşıdığı tespit edilmiştir. Pembe renk adı içeren deyim (pembe gözlük takmak) Rusça ve Türkiye Türkçesinde hem yapı hem de anlam açısından aynıdır. Muhtemelen alıntılama sonucu dillere girmiştir.

Hem Türkiye Türkçesinde hem Rusçada deyimlerde genellikle ana renklerin adları kullanırken, ara tonların veya yukarıda zikredilen ara renklerin dışında başka renk adlarına rastlanmamıştır. Bu durum, deyimlerin atasözleri gibi uzun zaman dilimi içerisinde ve çok eskilerden beri kullanıldığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca Türkiye Türkçesinde genellikle deyimlerde ve klişeleşmiş ifadelerde “kara” (kara delik) ve “ak” renk adlarının kullanılması yukarıda dile getirilen varsayım için bir delil niteliğindedir.

Siyah ve beyaz renk her kültürde evrensel zıtlığı (gece/gündüz; iyilik/kötülük) temsil etmektedir. Dolayısıyla Türk ve Rus kültürlerinde benzer kavramları simgelerler. Fakat “kara” renk adının iki dilde taşıdığı anlamlar büyük oranda benzerlik gösterirken, “ak” renk adının taşıdığı anlamlarda farklılık gözlemlenmektedir. Bu durum Türk ile Rus kültürü mensuplarının algılarını farklı şekillerde dile yansıttıklarının bir göstergesidir. Ayrıca iki dilde de söz konusu renklerin bir arada kullanıldığı örneklerin mevcut olduğunu ve deyimlerdeki kara/ak ikilisinin görsel somutlaştırmaya dayalı “zıtlığı” simgelediğini belirtmek gerekir. Bir diğer ilgi çeken durum ise, Rusçada “kara” ve “ak” renk adlarıyla düzenli olarak benzer yapıda ve zıt anlamda deyimlerin oluşturulmasıdır. Mesela, kara para (illegal) X beyaz para (legal), kara büyü (kötü) X beyaz büyü (iyi), beyaz kemik (soyluluk) X kara kemik (fakirlik) vs. Türkiye Türkçesinde ise bu tür ikileme tespit edilememiştir. “Ak akçe” kullanılırken “kara akçe”, “kara gün” kullanılırken “ak gün” gibi deyim mevcut değildir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesinde bu tür zıt anlamlı deyimlerin kullanılması tespit edilememiştir. Fakat buna rağmen hem Türkiye Türkçesinde hem Rusçada aynı yapıda ve aynı anlam taşıyan deyimlere rastlanmıştır: kara büyü, kara gün, kara borsa, kara kedi vs. Bu durum “kara” renk adının insanoğlu için karanlık ve gece ile özdeşleştirildiğinin, karanlığın ve gecenin ise kötü anlamlar ile bağdaştırıldığının bir göstergesidir.

Yapılan araştırmada Rusçada ana renk adlarının “bile” (evrak, doküman), “zoloto” (altın) ve “bumaga / bumajka” (kâğıt) kelimeleriyle düzenli olarak deyim oluşturduğu tespit edilmiştir. Evrak kelimesiyle beyaz, yeşil, kırmızı ve sarı renk adı kullanılır. Altın kelimesiyle kurulan deyimlerde altın kelimesi “değerli, kıymetli” anlamını simgelemekte, renk adları ise ima edilen somut bir varlığın rengine gönderme yapmaktadır (siyah altın - petrol (petrol siyah rengindedir), beyaz altın - pamuk, yeşil altın - orman). Kâğıt kelimesiyle kurulan bütün kelime gruplarında “para” anlamı ön plana çıkmaktadır. Çünkü böylece renk adı aracılığıyla insanların somut kâğıt para rengi

ile çağrışım oluşturma, diğer bir deyişle renk adı aracılığıyla somutlaştırma eğilimi söz konusudur.

Bazı bilim insanlarına göre Rusçada “kara” renk adıyla yapılmış deyimlerin çoğu çağdaş Rusçada kullanılmamaktadır. Bu tür deyimler 1917 Bolşevik ihtilali öncesi Rus halkının yaşam tarzını yansıtmaktadır. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki Rusçada “siyah” kelimesiyle kurulan ve terim olarak kullanılan pek çok yeni kullanım mevcuttur. Bu tür deyimlerde renk adı yan anlam kazanmamakta ve genellikle somutlaştırma işlevi üstlenmektedir.

Kırmızı renk adı iki dilde de deyimlerde sıkça rastlanan bir renk adıdır. Rus kültüründe kırmızı rengin şifa gücüne sahip olduğu ve kem göz ile büyüden koruduğuna inanılırdı. Türk kültüründe nazar boncuğu mavi renkli olduğu halde yeni doğum yapmış kadınların kafalarına kırmızı kurdele bağlanır. Dolayısıyla Türk kültüründeki kırmızı kurdelenin de kem gözlerden koruduğuna inanıldığını ve zamanında iki kültürde benzer kavramı karşıladığını söylemek mümkündür. Kırmızı renk adıyla oluşturulan Rusça ve Türkçe deyimler arasında ne yapısal ne de anlamsal benzerlik tespit edilmiştir. Rusçada deyimlerde söz konusu rengi belirtmek için tek kelime (krasny/kırmızı) kullanılırken Türkiye Türkçesinde kullanılan deyimlerde “kırmızı”, “al” ve “kızıl” kelimelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. İki dildeki deyimler arasında tek ortak nokta ise kullanılan renk adlarının deyimlerde yan anlam kazanmadığı ve somutlaştırmaya yönelik çağrışım oluşturmasıdır.

Hem Rusçada hem Türkçede yukarıda zikredilen üç ana renk (siyah, beyaz, kırmızı) adından başka renk adlarının deyimlerde çok az geçtiğini belirtmek gerekir. Diğer renk adlarıyla oluşturulan birçok deyimde (pembe gözlük, yeşil teknoloji vs.) hem yapısal hem anlamsal benzerlik söz konusudur. Bu durum deyimlerin yakın geçmişte oluşturulduğunun ve muhtemelen alıntılama yoluyla iki dile girdiğinin bir göstergesidir.

Yapılan araştırma Rusça ve Türkçe incelenen deyim grubunun çekirdeğini “kara” ve “ak” renk adları içeren deyimler oluşturmaktadır. Söz konusu renkler Rus ve Türk kültürlerinde benzer kavramlar simgelediği ve evrensel zıtlığı temsil ettiği için en eski dönemlerde oluşturulmuştur. Bunun delili ise Türkiye Türkçesinde günlük hayatta yerini alıntı kelimelere (siyah ve beyaz) bırakan “kara” ve “ak” sözcüklerinin deyim gruplarında kullanılması olarak kabul edilebilir.

Kısaltmalar ve Kaynakça

- AKSOY Ö. A. (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, C.I, İstanbul: İnkılap Yayınları
- ANTONYAKOVA, D. (2021). Koloronim “beliy” v sostave frazeologičeskikh edinitis i inih ustoyçivih slovosocetaniy (komparativniy russko-slovatskiy plan), *Filologičeskij vestnik Surgutskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta* № 1(5), Surgut: SGPU Yayınları, s. 27-35. DOI 10.26105/PBSSPU.2021.1.1.001
- BAZIMA, B. (2005). *Psihologiya tsveta : teoriya i praktika*. SPb.
- DENİSOVA, V. (2015). Semantičeskoye znaçeniye leksemı «krasniy» v kitayskom i russkom yazıkah, *Izvestiya Yujnogo feder. un-ta. Seriya: Filologičeskiye nauki* № 1, s. 129-134.
- DOĞAN, A. (1995). *Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları
- FEDOROV, A. (2008). *Frazeologičeskij slovar' russkogo literaturnogo yazıkı*.

- GUZ, Y. (2010). *Eksperimental'noye issledovaniye bazovih kontseptov, tsveta (na materiale russkogo, angliyskogo, nemetskogo i kitayskogo yazıkov)* (Doktora tezi: geniş özet). Barnaul.
- KORSAKOV, S. (2009). *Etnokoloristika*, Moskova: Granitsa.
- KÜÇÜK, S. (2010). Türkiye Türkçesinde Renk Adları ve Özellikleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3, s. 420-427
- OTYZBAY, Z. (2019). *Türk Kavram Sisteminde Renkler*, Ankara: SNF Yayınları
- ŞARACBAŞI, E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, I-II, İstanbul: YKY
- ŞÇİTOVA O, ŞÇİTOV A, HUA K. (2018) Kognitivnoye modelirovaniye tsvetooboznaçeniya v russkom i kitayskom yazıkah, *Vestnik TGPU (TSPU Bulletin) 6 (195)*, 81-85 s. DOI 10.23951/1609-624X-2018-6-81-87
- TELİYA, V. (2006). (ed.) *Bol'soy frazeologičeskiy slovar russkogo yazıka. Znaçeniye. Upotrebleniye. Kul'turoloğičeskiy kommentariy*, ed. 2. M.: AST-PRESS KNIGA
- TİHONOV, A. (2004). *Frazeologičeskiy slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazıka v 2-h t.*, M.: Flinta, Nauka.
- TİHONOV, A. (2007). *Frazeologičeskiy slovar' russkogo yazıka. Sviçe 10000 frazeologizmov*, M.: Russkiy yazık-Media
- Tolkoviy slovar' russkogo yazıka (1935-1940)* Ed. D. Ushakov (<http://feb-web.ru>)
- VARDAK B. (2007) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual
- VASİLEVİÇ, A. (1987). *Issledovaniya leksiki v psiholingvistiçeskom aspekte: na materiale tsvetooboznaçeniya v yazıkah raznih sistem*. Moscow, Nauka Publ.,
- YARMATOVA, M. (2022). Frazeologizmi s komponentom tsvet - odna iz kategoriy poznaniya mira, *Multidisciplinary Scientific Journal*, March, 2022 (<https://t.me/ares.uz>), s. 508-515 ISSN: 2181-1385
- <http://culture.ru> (son başvuru tarihi: 05.12.2022)
- <http://kartaslov.ru> (son başvuru tarihi: 23.12.2022)
- <http://tdk.gov.tr> (son başvuru tarihi: 05.01.2023)
- <https://fishki.net> (son başvuru tarihi: 10.03.2023)